MINERVAS KVARTALSSKRIFT

5

Latin-Amerika idag

Norman Macrae - Einar Stang - J. H. Elliott
E. R. Monegal - J. C. Andrade - Victoria Ocampo
J. L. Borges - Jaime Peralta - Johan Galtung
Simon Schwarzman - Ernst Halperin

10. ARGANG **1** 1966 LØSSALG KR. 5.-

Den politiske prosess i Latin-Amerika: En tolkning

Av Simon Schwartzman

1. Gis det en sammenheng?

En ikke-spesialist blir alltid slått av den utrolige mengde av navn, datoer, personer og ideologier — eller mangel på ideologier — som dukker frem i ens første møte med det latin-amerikanske partisystemet. *Det radikale demokratiske parti* i El Salvador, *Det revolusjonære ortodokse parti* i Guatemala, *Februarpartiet* i Paraguay, *April- og Mairevolusjonens parti*, igjen i El Salvador, *14. juli-gruppen* i Den dominikanske republikk, *Det liberal-revolusjonære parti* i Colombia, «*Odriistene*» i Peru, «*Battlistene*» i Uruguay — er noen få av de navn som varsler den almene forvirring. *Det sosial-demokratiske parti* i Brasil har aldri hatt arbeidere i sine rekker eller for den saks skyld sosialdemokrati på programmet. *Det revolusjonære parti* i Bolivia er «institusjonelt». Sosialist-falanksen i Mexico har et sterkt fascistisk islett, mens falanksen i Chile, som ble til det kristelig-demokratiske parti, representerer motsatsen. Og så videre.

Ut fra dette er det ikke særlig merkelig at så mange har forsøkt å forklare det hele med å henvise til en latinamerikansk «stil» eller «mentalitet», svak for eventyrlige *caudillos*, syngende navn og lange taler. Alt går så opp i en slags operette der rekkefølgen av kup og komplotter danner basis for intrigen. Og når det forholder seg slik, kan man hevde, er det meningsløst å søke efter noen sammenheng. Det hele er a-logisk, for ikke å si pre-logisk.

Men heller ikke henvisningen til en «stil» gir noe svar, fordi også denne «stil» måtte forankres i en virkelighet som gir den mening — man måtte i det minste kunne svare på *hvorfor* Latin-Amerika har en slik egen «stil». Dermed er man like langt.

En måte å bringe orden i kaos på, er å anvende den såkalte «funksjonalistiske» metode. Det er vel kjent at de latin-amerikanske land nesten uten unntagelse lånte sine konstitusjoner og politiske institusjoner fra Vest-Europa og De forente stater, uten å bry seg særlig om hvorledes de skulle tilpasses til den sosiale struktur i importørlandet. Funkjonalister som Gabriel Almond og George Blankenstein har påpekt at et resultat av dette ble at de samme politiske funksjoner ble utført av forskjellige institusjoner og organisasjoner i forskjellige land, og at man må ta hensyn til dette om man skal kunne foreta en korrekt vurdering av begivenheter og institusjoner i Latin-Amerika. Skulle man eksempelvis foreta en sammen-

lignende studie av lovgivningen i Chile, Paraguay og Mexico, måtte man i virkeligheten holde opp mot hverandre Kongressen i Chile, Hæren i Paraguay og Det revolusjonære institusjonelle parti i Mexico, siden det er disse institusjonene som gir lover i de tre land. Hva som egentlig betyr noe er ikke så meget formene som de faktiske handlinger.

Når det gjelder politiske partier, betyr dette at man må se etter grupper som samsvarer til den virksomhet som i det utviklede Europa er tildelt de politiske partier, og vi må regne med at Latin-Amerikas offisielle partier bare er en liten del av hva vi leter etter. Institusjoner som kirken, hæren og studentorganisasjonene vil ha viktige politiske roller å spille. At de samtidig fyller langt andre oppgaver, fremhever bare den «mangel på institusjonell differensiering» som ifølge funksjonalistene er sikre kjennetegn på underutviklede samfunn.

Men hva med den enorme mengden av titler, personer, slagord, ideologier og mangel på ideologier? Funksjonalistene forsikrer oss at dette ikke representerer det «sanne» politiske liv i Latin-Amerika, det er bare et overflatefenomen, resultatet av importen av fremmede former. Trenger vi gjennom denne overflaten, vil vi forstå hva som egentlig skjer.

Men importen av formelle politiske institusjoner, som også partinavnene, slagordene og ideologiene, skyldtes hverken noe alminnelig ønske om å kopiere eller noen mangel på politisk fantasi. Det skyldes bare at de latinamerikanske land er med i et politisk system hvis mer utviklede medlemmer har en sterk og vedvarende innflytelse på de mindre utviklede, som etterhvert får et «dualistisk system». Vi kan se, som et eksempel, at de latin-amerikanske land faktisk har enkelte av de institusjonelle og sosiale trekk som kjennetegner europeiske og nord-amerikanske samfunn, og at overføringen av det politiske mønster følgelig ikke er så aldeles meningsløs. Men det viktigste resultat av denne dualismen er kanskje, hva disse landene angår, at deres politiske problemer mer og mer blir tolket ut fra tilsvarende problemer i det internasjonale politiske system de tilhører. Dette betyr at vi ikke ganske enkelt kan avfeie partisystemet med en påstand om at det egentlig ikke lever «sitt eget liv».

Kort sagt: hvis det er umulig å forstå Latin-Amerikas politiske system bare ved å oversette politiske begreper fra Vest-Europa og Nord-Amerika, vil man kanskje komme enda verre avsted ved å benekte eller unngå enhver mulighet for sammenligning. Det finnes en sammenheng, og denne sammenheng må vi søke i samspillet mellom på den ene side den lokale struktur, sosialt og økonomisk, og på den annen side et internasjonalt system — i den dualisme som er resultatet av dette samspillet.

2. *Den dualistiske struktur*

Det mest slående trekk av dualismen idag er urbaniseringen. Latin-Amerika har omtrent ti moderne superbyer med mer enn én million innbyggere, blant dem Buenos Aires, Ciudad de Mexico, São Paulo og Rio de Janeiro, hver med mer enn tre millioner. Disse byene er inne i en svimlende vekst (en urbanisering på mer enn 10 prosent i året er ikke usedvanlig i Latin-Amerika), som skaper alle slags problemer med hensyn

til sanitæranlegg, boligforhold, sysselsetting osv. Men disse byene er ikke desto mindre uhyre moderne i visse henseende: kontakten med utlandet er meget sterk, spredningen for massemedia er vel så stor som i noe moderne, europeisk storbysentrum, og middelklassen i disse byene skiller seg ikke stort fra middelklassen i byer ellers i verden. Men utenfor sentrum av disse verdensbyene forandrer bildet seg meget raskt: analfabetismen vokser, levestandarden synker, forbruket av industrivarer blir langt mindre, og en mer tradisjonell livsform dyrkes fortsatt.

De to uttrykk «moderne» og «tradisjonelt», brukt i forsøk på å vise de latin-amerikanske samfunns to ansikter, må anvendes med varsomhet. Bl. a. fordi de kan gi et feilaktig inntrykk av en gradvis og evolusjonær utvikling. Vi må understreke at skillet mellom det tradisjonelle og det moderne er like gammelt som de latin-amerikanske land selv. Det er viktig å huske at koloniseringen startet med at man utvant visse råvarer for det internasjonale marked — gull, sukker, tømmer, bomull — og dette plantet så dualismen i disse samfunn. Det var sukkerproduksjonen i det nordøstlige Brasil som for tre hundre år siden skapte en brasiliansk landadel, som kunne holde en levestandard vel på høyde med sin tids nivå. Inntil ganske nylig var det kapitalkonsentrasjonen i et slikt landlig føydalsystem som var basis for en viss industrialisering og for alle moderne bekvemmeligheter i byene. Føydalherrer på sine gårder, moderne forretningsmenn i byene — det er ikke underlig at uavhengighetsbevegelsene i begynnelsen av det nittende århundre var fullt på høyde med den franske revolusjons liberale ideologi, samtidig med at de sikret tradisjonelle og føydale livsmønstre.

Det er ikke bare et latin-amerikansk fenomen, vi finner det samme igjen i alle underutviklede land — man kan endog si at dette er selve underutviklingens kjerne. Men selvsagt er det variasjoner i bildet. Den viktigste forskjell ligger mellom de land der det opprinnelige samfunn hadde styrke nok til å overleve kontakten med den «europeiske sivilisasjon», og de områder der kolonisatorene fant «tomrum». Latin-Amerika skiller seg her skarpt fra Asia eller Afrika, og land som Brasil og Argentina — der den prekolumbiske befolkning ble helt utryddet eller redusert til nesten ingenting — skiller seg igjen fra stater som Peru, Bolivia og Mexico, der spanierne møtte relativt høyt utviklede og tett befolkede sivilisasjoner.

Det må understrekes at de tilsynelatende likheter mellom latin-amerikanske og afro-asiatiske land er rene overflatefenomener, mens forskjellen mellom de latin-amerikanske land innbyrdes gjerne er av mindre betydning enn de umiddelbart kan synes å være. Landene i Latin-Amerika kan derfor, i denne henseende, sies å danne et homogent område.

Man kan sammenholde den spanske erobring av Inca- og Asteca-sivilisasjonene med den hvite kolonisering av Afrika og Asia. De spanske erobrere var meget effektive når det gjaldt å knuse den politiske og økonomiske struktur i de pre-kolumbianske imperier.

3. *Begynnelsen til politisk selvstendighet*

Den forenklede og skjematiske bakgrunn som her er gitt, lar oss skjelne

et typisk latin-amerikansk land ved begynnelsen av det nittende århundre. Landets økonomi er basert på eksporten av visse landbruksprodukter, og pengesirkulasjonen foregår bare i de høyere sosiale lag på landet og blandt befolkningen i byene. Flertallet i folket lever på landsbygden som slaver eller livegne. På samme tid finner man et administrativt sentrum, kanskje kombinert med et eksportsentrum, og administrasjon og eksport danner grunnlaget for bybefolkningen. I et forenklet skjema vil dette samfunn se omtrent slik ut:

	Landsbygden	Byene
Høyere lag	Godseiere («criollos»)	Kolonialadministrasjon, eksportgrupper, jordeiere med bopel i byen
Lavere lag	Småbrukere, slaver, livegne	Slaver, fattige

La oss så se hvilke typer av politisk virksomhet som springer ut av dette samfunnet.

På landsbygden er det bare de øvre lag som har noen mulighet for å delta i politisk aktivitet utover det stedlige samfunn. For de lavere lag slutter samfunnets horisont med den lokale sjefen. Det oppstår undertiden konflikter mellom lokale grupper innen det høyere samfunnslag, og de lavere lag blir gjerne engasjert på den ene eller den annen side. For de høyere lag kan slike sammenstøt være en refleks av brytninger på det nasjonale plan (eller løftes opp på dette plan ved at partene slutter seg til hver sin rikspolitiske gruppering). For de lavere lag derimot blir det aldri annet enn en konflikt mellom denne og hin lokale leder, og det større spill forblir ukjent for dem. Denne mangelen på mer utstrakte forbindelser gjør det umulig for de lavere lag på landsbygden å stå frem som en samlet politisk gruppe. Det innebærer ikke nødvendigvis at de godtar enhver situasjon uten protest, men at de er ute av stand til å samordne sin misnøye i en politisk struktur, efter «moderne» regler for det politiske spill. Voldsomme utbrudd, bander, massedemonstrasjoner osv. ble den vanlige måte å gi uttrykk for den spenning som undertiden oppstod. Euclides da Cunhas *Rebellion in the Backlands*, som beretter historien om den religiøse oppstanden i Canudos i Brasil, er bare ett eksempel på et utbredt fenomen. Det er lite som endrer seg i det hele frem til våre dager — med unntagelse av de få ganger da intellektuelle i byene maktet å samordne uroen blandt bøndene til primitive former for geriljakrig — som i Colombia, Peru, Venezuela og enkelte deler av Brasil.

Dette hjelper oss til å forstå hvorfor vi nesten ikke finner «agrarpartier» i Latin-Amerika. De lavere lag har aldri hatt muligheter til å skape målbevisste og selvstendige politiske bevegelser. De øvre lag kom til makten på det nasjonale plan som følge av uavhengigheten, og deres politiske partier ble identiske med det politiske system — i det minste i begynnelsen.

Hovedstaden ble det politiske, kulturelle og administrative sentrum i kolonien. Formuende *criollos* kom der inn så ofte de kunne, undertiden levet de med en fot i hovedstaden og en på landsbygden. Eftersom de ble rikere og mektigere, og sendte sine sønner for å studere i London eller Paris, bosatte stadig flere seg fast i byen og bestyrte sine landeiendommer gjennom forpaktere. Det er lett å forestille seg at det måtte oppstå gnisninger mellom denne gruppen og koloniadministrasjonen og eksportørene — spaniere eller portugisere. Spanias og Portugals tilbakegang som kolonimakter reduserte deres rolle til å høste fortjeneste av handelen mellom *criollos* og England. Begge sider ønsket å bli kvitt de gamle partnere, og uavhengighetsbevegelsene ble det middel man søkte.

Da uavhengighetsbevegelsene startet, var Spania og Portugal i virkeligheten allerede slått. I 1807 besatte Napoleon Lisboa, noe som førte til at den portugisiske kongefamilie flyktet til Brasil, og i 1808 ble Ferdinand den syvende av Spania tatt i fransk varetekt, mens Napoleons bror Joseph besteg den spanske trone. Eftersom det gamle maktsentrum på den iberiske halvø brøt sammen, tok de høyere lag makten nesten overalt, gjennom bystyrene. I begynnelsen skjedde det på Ferdinands vegne. Men å fylle dette tomrummet med ny makt skjedde ikke som en rolig overgang i Latin-Amerika. Bystyrene, eller *cabildos*, måtte kjempe mot restene av det spanske herredømme. Og nesten umiddelbart fikk man en ny motsetning: mellom dem som ønsket å beholde makten sentralisert — altså å gjenta det gamle systemet i ny form — og representantene for de lokale grupper på landsbygden. Vi får frem bildet ved å forestille oss en sammenhengende linje som går fra den rene amerikansk-fødte spanier på landsbygden til den royalistiske spanskfødte politiker i byen, som de to ekstreme motsetningspunkter på denne linjen. Disse konfliktene artet seg ikke på samme måte overalt. I land som Argentina, Mexico, Colombia og Chile gav slutten på det spanske herredømme plass for en brytning mellom sentralister og føderalister — begge var *criollos*, mens striden i Brasil stod mellom et brasiliansk og et portugisisk parti. I det siste partiet fant man keiser Pedro den første, som ble tvunget til å gå av noen få år efter Uavhengigheten. På de steder der det fant sted oppstander fra de lavere klasser ble disse hurtig slått ned, som i Mexico. Bare i Haiti ble uavhengigheten også en virkelig sosial revolusjon, i den forstand at man opplevet drastiske forandringer i selve maktstrukturen.

Det er verd å merke seg at en liberal ideologi lå under uavhengighetsbevegelsene. De lånte sine idealer fra den franske revolusjon, men stilte dem på hodet før bruk. Det ble ikke et våpen for bybefolkningen brukt mot landadelen, men et våpen for landsbygdens makthavere mot byenes makthavere. Å fjerne privilegier ble oppfattet som å fjerne nasjonale privilegier — altså kolonisystemet. Menneskerettighetene ble gjort identisk med den nasjonale rett til uavhengighet. De liberale revolusjoner som fant sted i Spania og Portugal efter Napoleon-styret var absolutt uliberale hva koloniene angikk. De forsøk som ble gjort for å gjenreise koloni-imperiene kom til å utløse den endelige uavhengighetsbevegelse. Men bak det formelt demokratiske system som nu ble etablert, hvilte privilegiesamfunnet uforstyrret.

4. På vei mot massepolitikk

Den viktigste endring i denne opprinnelige konstellasjonen ble byenes stadig større betydning. Denne veksten fikk betydelig og direkte innvirkning på den politiske struktur.

For det første vokste det frem en middelklasse i byene, bestående av offentlige funksjonærer, handelsmenn,

håndverkere osv. Å vinne innpass i regjeringsmaskineriet ble det høyeste mål for det øvre skikt, men de siste trinn på maktens stige forble utenfor deres rekkevidde. Utestengt fra makten ble disse gruppene kjernen i en hård politisk opposisjon, som tok opp i seg elementer av européisk rasjonalisme, antiklerikalisme og Comte's positivisme: de mest revolusjonære synspunkter på individets frigjøring. Denne middelklassen bestod av de republikanske og positivistiske gruppene i Brasil, de radikale partier i Chile, Argentina og mange andre land.

Men også med flokkene av emigranter som begynte å komme henimot slutten av det 19. århundre fulgte alle slags ideologier av européisk opprinnelse; sosialistiske og anarkistiske. De sosialdemokratiske partier i Argentina skriver seg fra denne tiden, og allerede i begynnelsen av vårt århundre opplevet Brasil venstreorienterte politiske streiker. Fra disse gruppene vokste Latin-Amerikas kommunistiske partier frem, noen år senere. Betydningen av innflytningen fra landsbygden til byene var i denne perioden ennu relativt liten: rekrutteringen av byenes arbeiderklasse og lavere middelklasse fra jordbruket er et relativt nytt fenomen.

Men «flukten fra landsbygden» spilte en stor rolle i de høyere samfunnslag, der innvandringen til byene fortsatte i økende tempo. Jordherrens sønner gikk kanskje i kirkens tjeneste, eller studerte jus — undertiden i Europa — og bosatte seg efterhvert i byene. Herfra opprettholdt de en fjern kontakt med landsbygden gjennom familie og venner. Mange av dem viet seg mindre til Kirken eller til domstolene enn til politikken. I regjeringene ble de representanter for landbruk og landsbygd. De vant sine posisjoner gjennom dyktighet og regjerte landet på vegne av jordaristokratiet.

Kanskje det her er på tide å presisere hva jeg mener med «jord-aristokrati» eller «land-adel». En klart avgrenset gruppe er den som beskjeftiger seg med salg og eksport av landbruksprodukter i stor stil. Denne gruppen kan veie tungt i økonomisk makt, men utgjør en meget liten andel av befolkningen. En annen gruppe er da det semiføydale aristokratiet som gradvis overfører sin politiske innflytelse til de sirkler som regjerer på deres vegne. I stadig mindre grad utgjør denne andre gruppen noen trusel for regjeringsmakten, den er avhengig av håndsrekninger fra regjeringen når det gjelder å opprettholde den lokale prestisje — for å få en vei til gården eller til landsbygden, for å kunne diktere utnevnelsen av byens skolelærer, for å gjøre en personlig venn til politisjef i distriktet. ... Jordeieren får hjelp bare så lenge han har venner eller sønner eller slektninger i regjeringen — så lenge han står på god fot med dem som befinner seg i maktens sentrum.

I takt med denne nedgangen i lokal innflytelse øker sentraladministrasjonen — mindre som følge av administrative behov enn av middelklassens oppkomst. Å gi dem jobber er den greieste måten å dempe deres radikalisme på, og en allianse mellom landsbygdens herskende klasse, de sentrale politiske sirkler og byens middelklasse stabiliserer og sikrer alt. Ennvidere fikk man krigene mellom de latin-amerikanske stater (Brasil, Argentina og Uruguay mot Paraguay, Stillehavskrigen, Chaco-krigen, den latente spenning mellom Brasil og Argentina efter kampen for Uruguay

osv.) Disse bidro til oppkomsten av en sterk og byråkratisk sentraladministrasjon og til å styrke den nasjonale, sentrale makt.

Slik var situasjonen, mer eller mindre, inntil tredveårene. Litt upresist kan vi si at det på den tid fantes to typer stater. I den ene hadde aldri et politisk system fått chansen til å utvikle seg, lokale ledere eller «caudillos» holdt makten omgitt av et oligarki, og det politiske liv ble en endeløs serie av «kup» og kamper mellom rivaliserende grupper. I andre land fant man et forholdsvis stabilt system, en slags balanse mellom grupper som var istand til å hevde seg i politikken. I disse landene fant man allerede den tradisjonelle splittelse mellom konservative og liberale. Det var ikke så meget som skilte dem ad, de liberale var kanskje noe mer i kontakt med bysamfunnet, men begge var sterkt forankret i fraksjoner av land-aristokratiet. Den øvre middelklasse i byene ville slutte seg til radikale eller republikanske partier, uten egentlig å utgjøre noen sterk opposisjon til de tradisjonelle partiene. Bondebevegelser eksisterte ikke i politisk forstand, og forsøk på politiske fremstøt fra arbeiderklassens organisasjoner ble i alminnelighet slått ned med hård hånd. «Det sosiale problem er et problem for politiet», sa en brasiliansk president i tyve-årene. ... Men eftersom byene får stadig større betydning, både gjennom den alminnelige folkeforflytning og en begynnende industrialisering, begynner systemet å vakle.

Tendensen til å importere politiske ideer stoppet ikke med uavhengighets-perioden. F. eks. øvet fascistiske teorier sterk tiltrekningskraft på den latin-amerikanske middelklasse i tredve-årene: Ideene ble oppfattet som et middel til å gjøre staten mer effektiv, smadre det gamle aristokratiet og gi makten til middelklassen selv. Undertiden fikk det hele alminnelig nazistisk kulør: autoritært og demagogisk og — stort sett — politisk ganske virkningsløst. (Selvom tendensene enkelte ganger fikk større kraft, som med *Integralist-bevegelsen* i Brasil eller med *Grupo de Oficiales Unidos* som grep makten i Argentina i 1943). Mer effektiv ble Mussolinis modell: med sterk appell til de lavere lag i byene, med ganske fremskredne reformer på det sosiale plan og innen arbeidslivet, og på samme tid med en diffus ideologi som sikret arbeiderklassen støtte uten å bety noen trusel mot de tradisjonelt regjerende klasser. Mer eller mindre bevisst ble modellen lagt til grunn av f. eks. Vargas i Brasil og Peron i Argentina. Men i Latin-Amerika på denne tiden var få mennesker i stand til å skjelne særlig klart mellom sosialisme og fascisme, og noe større behov for sammenheng og fasthet i det ideologiske grunnsyn var det ikke. På forskjellige måter var presset fra De forente stater for sterkt til å bli møtt med en åpen utfordring fra land som tidligere hadde vært vennligsinnet overfor aksemaktene — som disse to — og efter den annen verdenskrig gled de spesielt fascistaktige tendenser i bakgrunnen. Men dette var av mindre betydning: hovedmønsteret var vel etablert, og det passet ganske bra til situasjonen.

En parallell med industrialismen i Europa kan hjelpe oss til en klarere forståelse av utviklingen i Latin-Amerika. Man kan si, noe forenklet, at industrialiseringen i Europa ble selve

drivkraften i omformningen av samfunnet: de nye næringer trakk inn folk fra landsbygden og fra de gamle håndverk, i de nye industribyene skapte dette grunnlaget for en organisert arbeiderbevegelse, og dette bidro så til — sammen med det kapitalistiske samfunns konkurranse om arbeidskraft og teknologiske fremskritt — til en gradvis utvidelse av arbeidernes politiske rettigheter og til høyere levestandard. Latin-Amerika mottok først følgene av industrialiseringen, og hovedproblemet har siden da vært å skape den økonomiske struktur som måtte danne basis for dem. Arbeiderklassens ideologier ble importert fra Europa, massene ble formelt gitt adgang til å delta i statens beslutninger, landenes små moderne sektorer spilte rollen som fristende «Shopping-vinduer» overfor en tilbakeliggende landsbygd, med det resultat at innvandringen til byene skjøt øket fart. Produktet av alt dette ble at bysamfunnene øvet et stadig sterkere press på sentralmakten, og den løsning man fant ble å føye dem inn i det politiske system, forbedre sosiallovgivningen, organisere fagbevegelsen (helst under statskontroll) osv.

Selvfølgelig var ikke dette lett å gjennomføre, og mange regjeringer falt på veien. Det var behov for ledere med sterk appell til massene. Vedkommende måtte være tilstrekkelig smidig i sine programmer og ideer til å ta opp og føye sammen alskens motstridende interesser. Slike ledere *ble* funnet: Vargas i Brasil, Ibañes i Chile, Peron i Argentina, Odria i Peru, Perez Jimenez i Venezuela, Batista i Cuba. . . . Basert på militære grupper, hyllet av massene i byene, tolerert av de tradisjonelle herskerklasser tok disse folkelederne makten nesten overalt. De hadde — og har — nesten aldri et klart politisk og økonomisk handlingsprogram, men satser sterkt på alle former for virksomhet som gir utbytte i personlig prestisje. Korrupsjonen er i alminnelighet stor. Mangel på redelighet synes å være en ganske uunnværlig egenskap.

Tross alt var den nye situasjonen adskillig bedre enn den tid da sosiale problemer ble betraktet som en sak for politiet å hanskes med. Arbeiderne kunne nu ha følelsen av å ha noe å si i politiske saker, lederne snakket deres eget sprog, og i det store og hele ble enkelte sosiale reformer arbeiderne til del; alt uten at det gamle aristokratis privilegier egentlig ble truet. Men systemet var for irrasjonelt til å vare. Dels øket presset fra nye yrkesgrupper, dels vokste byene uforholdsmessig og dels steg forventningene for raskt innen alle lag av befolkningen. Slutten av femti-årene markerte derfor også slutten for «populist»-regimene.

Eftersom det ble umulig å fortsette med stadige kompromisser, ble lederne tvunget til å treffe et valg: enten måtte de bryte med de gamle maktgrupper og gå inn for fundamentale forandringer i det sosiale og økonomiske liv, eller de måtte holde nede kravene fra den voksende bybefolkning. Mulighetene for løsning nr. to var meget små, eftersom populistlederne bare ble akseptert av det tradisjonelle hierarkiet så lenge de hadde makt over massene. Tro mot sin vane med å forene det uforenlige, forsøkte de begge utveier, og resultatet ble en tvilsom blanding av demagogi, korrupsjon og undertrykkelse av opposisjonen. På denne tiden vokste nye politiske krefter frem ved siden av de tradisjonelle herskerklasser. I

forening satte de sluttstreken for en epoke hvis vesentlige kjennetegn hadde vært tvilrådighet og kortsiktige kompromisser.

I denne overgangsfasen ser vi tre forskjellige kraftsentra vokse frem i politikken.

Det første kan betegnes som en art opplyst sivil bevegelse, som gjør forsøk på å gi staten en mer fornuftsmessig ledelse, med en liberal og moderne ideologi. Bevegelsen er forankret i middelklassen, er demokratisk og progressiv i sin økonomiske politikk. Da disse nye politiker-typene presenterte seg under de valgkamper som fulgte populist-regimenes fall, var det med støtte fra middelklassen og de intellektuelle, noen ganger også med tilslutning av de gamle lederes tidligere følgesvenner — disse betraktet de nye folkene som alternativet til at det tradisjonelle aristokratiet skulle vende tilbake til makten. Fremfor alt var de ledsaget av Kennedy-administrasjonens velsignelse: Juan Bosch i Den dominikanske republikk, José Figeres i Costa Rica, Frondizi i Argentina, Betancourt i Venezuela, kanskje endog Fidel Castro i hans første måneder.

Neste gruppe var det uavhengige venstre, som vokser frem enten som en radikalisering av populist-bevegelsene, eller i opposisjon til dem. Den viktigste forskjell mellom disse venstre-gruppene og populistene er at mens de siste alle fullt ut bestreber seg på at alle reformprogrammer og velferdstiltak skal komme som gaver fra regjeringen, så heller de første i retning av mer selvstendige initiativ, med sikte på å forandre hele det politiske system.

Kommunistpartiene vil i alminnelighet stå et sted mellom disse to, men stort sett nærmere populistene. Det argentinske kommunistpartiet er et interessant eksempel. Efter å ha stått i opposisjon til Peron (hans fascistkulør var for sterk for kommunistene) forsøker de nu uten synderlig hell å forene seg med restene av peronistbevegelsen. Kommunistene i Brasil har vært i det samme dilemma; de bekjempet Vargas inntil han begikk selvmord i 1954, og har senere støttet hans arvtager, Goulart. Og de kubanske kommunistenes motvilje mot å støtte Fidel Castro i begynnelsen er velkjent.

Det nye uavhengige venstre vil finne tilslutning blant studenter og intellektuelle, det legger vekt på — særlig i land som Brasil, Venezuela og Peru — å gi en viss ideologisk fasthet i de tradisjonelle urolighetene på landsbygden. Det er verd å legge merke til at de nesten ikke har noen forankring i arbeiderklassen, som er altfor veltilpasset og altfor vant med å oppnå visse fordeler hos den enkelte regjering til å være avantgarde for radikale bevegelser. Dette gir også forklaringen på at kommunistene, med sitt utgangspunkt i arbeiderklassen, heller forsøker å gjøre populist-bevegelsen mer aggressiv, og dens regjeringer mer venstreorienterte, enn å kaste seg inn i åpenlys revolusjonær virksomhet.

Den tredje gruppe er så de militære. Mønsteret for den politiske aktivitet som utfoldes av de væpnede styrker må adskilles skarpt fra hva man tidligere har opplevet. Vi kan iaktta tre forskjellige typer og faser av latin-amerikansk militærvesen. I første fase finner man ingen forskjell mellom generalen og *el caudillo* — hæren er ennu langt fra å være en stabil og differensiert institusjon. På dette sta-

diet er serien av kup og *pronunciamentos* bare et utslag av at flere likeartede grupper slåss om den politiske makt. I neste fase får man de unge offiserenes opprør, gjerne i forbindelse med radikale krefter i byene. Produktet av denne militær-politiske aktiviteten er da populist-fascistiske typer av regimer. Tredje fase i utviklingen markeres av hæren som en profesjonell enhet, en organisasjon som tillegger seg selv ansvar og evner i løsningen av nasjonale spørsmål, uten at dette krav til innblanding nødvendigvis anerkjennes eller godtas av et flertall i befolkningen. Denne arten av neo-militarisme er idag så utbredt at man må undres på om vi ikke er på vei inn i en æra av militærregjeringer. Jeg vil vie siste del av denne artikkel til dette problem.

5. *En militær Æra?*

Det er bemerkelsesverdig hvor ensartet utviklingen henimot militær intervensjon har gått i de enkelte land efter populistregimenes nedgang og fall. Først vokser opposisjonen mot folkeføreren på grunn av det irrasjonelle og uklare i den politikk han forfølger. Opposisjonen kommer fra konservative grupper, fra de intellektuelle, fra storfinansen, eller fra disse kretsene i en eller annen forening. Så griper de militære ledere inn, etablerer en provisorisk regjering og — efter noen tid — utskriver nyvalg. Ved valget splittes så de som utgjorde opposisjonen til det gamle regime i to, og de to grupper kan rubriseres som «høyre» og «venstre»: på høyre side representantene for de gamle tradisjonelle grupper, og på venstre side «opplyste» sivile ledere, populisttilhengere, kommunister, fagforeningene. ... Denne kombinasjonen ville være nesten uimotståelig. Men straks den er tatt i ed vil den nye regjeringen erfare at den er meget langt fra å ha en makt som svarer til dens støtte hos velgerne. For flertallet ved valget var kittet løst og tilfeldig sammen uten den organisasjon som trenges for å holde en regjering ved makten — muligens med unntak av fagbevegelsen.

Følgen er at den nye regjering utsettes for allslags press: fra høyre side på grunn av reformprogrammene, fra venstre side fordi den ikke våger å gå mer radikalt til verks. Regjeringen vil vakle under presset av så motstridende interesser. Og uansett hvilken løsning som velges — å bryte ned de tradisjonelle gruppene og knytte seg til venstre, slik Arbens gjorde i Guatemala eller Goulart i Brasil; å forsøke å drible rundt med alle, slik Frondizi gjorde i Argentina; å utarbeide et moderat reformprogram, slik Bosch gjorde i Den dominikanske republikk — til syvende og sist vil de militære gripe inn på ny, under henvisning til at det foreligger en trusel fra kommunistene. Og denne gang er de kommet for å bli, eftersom nye valg nødvendigvis vil bety seier for venstrefløyen. At de må sette strek over demokratiet for å redde demokratiet lar seg forklare: «Demokrati er ikke styre av og ved folket, men styre av og ved demokratisk sinnede mennesker», het det i Argentina som begrunnelse for å annulere valg som var vunnet av peronistene.

Hovedinnholdet i de militæres «ideologi» kan gjengis i noen få punkter:

De har en sterk profesjonell innstilling og en sterkt utviklet fellesskapsfølelse, de står i skarp opposisjon til politisk spill av den populistiske type, og har en grunnfestet mistro til mulighetene for å få effektivt styre ut av «opplyst» sivil ledelse, som de betrakter som en trusel mot sosial orden — kort sagt som en form for kommunisme.

Sikkerhets-ideen er sentral i denne ideologien. Den militære styrke blir inkludert løftet om militær assistanse fra De forente stater, og alt dette måles for å bedømme landets totale sikkerhet. Slik sett blir orden og sikkerhet høyere verdier enn demokrati og utvikling. Det er derfor overraskende at det nettopp er i de situasjoner da tradisjonelle sivile grupper og politiserende militære ser øye til øye at de væpnede styrker har grepet inn i det politiske liv.

Det er vanskelig å tegne opp med noen rimelig sikkerhet perspektivene for utviklingen fremover. Det synes selvsagt at det ytterste venstre vil bli styrket ved at de demokratiske regimer blir eliminert. Ekstrem militær reaksjon vil ikke resultere i annet enn at moderate og reformistiske grupper blir radikalisert. I det lange løp kunne man da få en revolusjonær situasjon over hele kontinentet. Men selvfølgelig er ikke dette den eneste mulige utgang, det er ikke engang den mest sannsynlige. Så lenge den militære inngripen ikke stenger for utviklingen på det sosiale og økonomiske område, er det rimelig å tro at militærregimet vil bli mer eller mindre godtatt, og efter noen tid ikke engang *nødvendig*.

Kan man så rimelig regne med at et militærstyre vil gi plass for en økonomisk og sosial utvikling? Til tross for de løfter som gjerne blir gitt når regimer av denne typen blir etablert, så kjenner man i moderne tid få eksempler på at militærregjeringer har lyktes i sine reformønsker. De få unntak finner man der hvor de militære har arbeidet som en revolusjonær falanks og følgelig med bred støtte i folket — altså det man gjerne kaller «nasserisme». Men det kan fastslåes idag at «nasserismens» dager er talte i Latin-Amerika: en slik situasjon ville svare til hva jeg her har beskrevet som annen fase i de militæres politiske aktivitet.

Neo-militarismen, som vi her har kalt den, er i sin natur statisk, og spørsmålet er om det i det hele tatt lar seg forene med *utvikling*. Svaret er ikke gitt, men sannsynligheten taler imot. Utvikling krever i sin alminnelighet statlig planlegning og statens aktive deltagelse i det økonomiske liv. Dette innebærer at det skjer forandringer i den eksisterende formuesfordeling, hvilket igjen betyr forandringer i maktfordelingen, hvilket igjen betyr en utfordring mot sikkerheten. Man bør heller ikke glemme at de bånd som knytter de militære til de tradisjonelle makthavere langt oftere er flettet av sterkere materiale enn ideologiske tilfeldigheter. Forestillingen om hva som må oppfattes som kommunisme utvides i mange tilfeller til å inkludere enhver trusel mot etablerte interesser.

Selvsagt kan økonomisk utvikling skje uten statsplanlegging, eller med en planlegging som bare beskjeftiger seg med penge- og budsjettpolitkkk og ikke direkte påvirker den økonomiske struktur. Man skal heller ikke se bort fra muligheten for at et bedre internasjonalt klima og en revurdering av Nord-Amerikas utenrikspolitikk igjen kan komme til å sette hensynet til demokrati og utvikling over hensynet til sikkerhet, og at De forente stater trekker tilbake sin nuværende støtte til latin-amerikanske mili-

tærregimer. Det kunne da bli mulig, om ikke lett, å nå et utviklingsnivå der motsetningene mellom forskjellige grupper var mindre skarpe, motpolene ikke så langt fra hverandre, politikken mindre voldsom, og en viss harmoni kunne senke seg over samfunnslivet.

6. Forsøk på oppsummering.

Det meste av det jeg her har sagt har relevans for de fleste latinamerikanske land, men det er meget mulig at ingen av dem passer fullstendig inn i skjemaet. Jeg har prøvet å skissere hovedtrekkene i utviklingen i en «typisk» latin-amerikansk stat, eller — det blir igrunnen det samme — i Latin-Amerika «i sin alminnelighet». Jeg har da postulert at utviklingen, til tross for forskjellene land og land imellom, ikke bare er produktet av individuelle forutsetninger i det enkelte land, men at den har fulgt visse mer almengyldige linjer som lar seg efterspore. Å trekke opp disse linjene er ikke bare nødvendig for å erkjenne hva som er skjedd og hva som kan ventes å skje i Latin-Amerika, men også for å forstå hva som kan hende i de deler av verden som nu efterhvert gjennomlever de situasjoner og problemer som latin-amerikanerne har slitt med i lange tider.

Jeg bør kanskje peke på enkelte bemerkelsesverdige unntagelser fra det alminnelige mønster jeg har tegnet opp. Latin-Amerika har alt i alt opplevet fire store og helt vellykkede revolusjoner: I Haiti under Uavhengighets-årene, i Mexico i tiåret 1910—20, i Bolivia 1952, og i Cuba. Haiti er et trist tilfelle, eftersom den mulatt-eliten som har regjert siden revolusjonen har latt 95 prosent av negerbefolkningen leve under elendige forhold. I Mexico tok en sterk sivil regjering makten efter en uhyre ustabil periode og skapte praktisk talt et ett-parti system. Efter Lazaro Cardenas' tid har de militære spilt liten rolle i det politiske liv. Bolivia synes å være hjemstedet for de forfuskede revolusjoner. Efter den siste omveltningen ble hæren oppløst, grubearbeiderne i tinn-industrien dannet en militia, grubene ble nasjonalisert, og landet fikk et sivilt ett-parti-styre: Den nasjonale revolusjonære bevegelse under ledelse av Victor Paz Estensoro. Men det var intet samsvar mellom de goder som ble arbeiderne til del og landets økonomiske ressurser, selvstyret som ble innført i grubene var en fiasko, og de derpå følgende forsøk på å innføre statsdrift i tinnindustrien bragte arbeiderne i opposisjon til regjeringen. Resultatet var at en ny hær ble dannet for å hamle opp med militiaen, og i 1964 inntraff det forventede og voldsomme sammenstøt mellom disse bevæpnede grupper. Juan Lechin som var grubearbeidernes leder ble tvunget til å forlate landet (Estensoro var allerede i eksil), og en militærregjering tok makten.

Når det gjelder Cuba, må man særlig legge merke til at Hæren var så assosiert med Batista-regimets terror og korrupsjon at den ikke kunne spille rollen som murbrekker i en omveltning. Revolusjonen knuste da også hæren. Det nye sivile regimet kom ikke til makten efter valg, men med direkte bakgrunn i en revolusjon. Den senere utvikling er vel kjent: efter en tids forsøk på å spille rollen som et progressivt regime av vanlig type, svarte regjeringen i Havana på det indre og ytre press med å alliere seg med kommunistblokken.

Andre unntagelser kan nevnes. I Costa Rica kunne den sivile regjering oppløse hæren fordi den ikke tjente noe fornuftig formål. Sammen med Chile og Uruguay har man her et av de få land hvor ny-militarismen hverken har slått rot eller ser ut til å kunne gjøre det. Og endelig er Venezuela kanskje det eneste eksempel på at hæren aktivt har understøttet et demokratisk system, som det eneste effektive og moralsk akseptable alternativ til en reell kommunistfare.

Men disse unntagelsene styrker bare behovet for et generelt tokningsmønster for den politiske utvikling i Latin-Amerika. Og selv om jeg her ikke har gått så meget i detalj at jeg har klargjort betydningen av alle de forskjellige slagord, ideologier, navn og grupper som jeg nevnte i begynnelsen av artikkelen, tror jeg allikevel å kunne si at man aner en sammenheng — tross alt.

Simon Schwartzman

(oversatt av Ingeborg Moræus Hanssen).

Min älskade

Min älskade, du unga blomma —
stjärnan ser på dig
när gryningen stiger,
när gryningen stiger mellan bergen.
Du lyssnar ... av hela mitt hjärta ...
jag elskar dig av hela mitt hjärta
när gryningen stiger,
när gryningen stiger mellan bergen.

Meksikansk indianerpoesi

(Nahua, oversatt av *Sverker Arnoldsson*)